

**Vladimir Rojnić (gl. ur.), 145 godina planinarstva u Istri,
Istarski planinarski savez, Pula, 2022., 292 str.
ISBN: 978-953-49873-0-8.**

Nakon što je 2021. godine objavljena monografija povodom 70. obljetnice Planinarskog društva „Opatija”, planinarska literatura obogaćena je 2022. godine još jednim monografskim prilogom historiografiji istarskog i hrvatskog planinarstva. U nakladi Istarskog planinarskog saveza izašla je knjiga skupine autora povodom 145. obljetnice organiziranog planinarstva u Istri, obilježene 2021. godine. Glavni i odgovorni urednik izdanja jest Vladimir Rojnić, i sam autor tekstova, koji je sa suradnicima iz uredničkog tima i također autorima Goranom Šepićem i Igorom Eterovićem imao složen posao kreiranja koncepta, uz objedinjavanje i usklađivanje tekstova i saznanja

cijelog niza autora i istraživača, uglavnom uglednih istarskih planinara i pisaca, koji su sudjelovali u ovoj prvoj monografiji istarskog planinarstva (Radojka Bajin, Aleksandar Čatić, Dragan Drobnjak, Žužana Dušanić, Željko Ernečić, Ivana Eterović, Livio Faraguna, Anton Finderle, Patricija Jedrejčić, Dean Jurčić, Darko Lukšić, Marijana Milevoj, Mladen Nikšić, Vesna Pavletić, Zoran Popovski, Enes Seferagić – Enki, Ettore Tomasi, Milivoje Topić, Miloš Vrenc). Ciljeve izdanja, korišten pristup, tematske odrednice te uredničke kriterije i dileme glavni i odgovorni urednik pojasnio je u *Uvodu* knjige. Uz vremensku i kontekstualnu sveobuhvatnost teme u monografiju se nastojalo uvrstiti i naizgled manje važne, a ipak u nekom trenutku posebno značajne osobe i događaje, također detaljnije u posebnim poglavljima prikazati aktivna planinarska društva, istaknuti ustrajan rad i entuzijazam pojedinaca aktivnih u djelovanju i opstanku društava kao i najveća postignuća u planinama. Unatoč određenom riziku urednički trud urodio je dorečenim konceptom te bogatim i zanimljivim sadržajem.

Kako je u *Predgovoru* istaknuo predsjednik Istarskog planinarskog saveza Goran Šepić, knjiga polazi od ranijih povijesnih istraživanja i objavljenih spoznaja o povijesti planinarenja u Istri, prije svega od knjige Nerine Feresini o prvom planinarskom društvu u Istri *La società alpina dell'Istria 1876-1885*

te od cjelovitog povijesnog istraživanja koje je proveo Željko Poljak povodom 120. obljetnice planinarstva u Istri, a čiji su nalazi objavljeni u planinarskim časopisima i knjigama nakon 1996. godine. U ovom izdanju ta su istraživanja dopunjena recentnim spoznajama i događajima kroz proteklih 25 godina. Autori i istraživači koristili su dostupne arhivske izvore, prije svega u pismohranama planinarskih društava, Istarskog planinarskog saveza, srodnih ustanova kao i u osobnim arhivima planinara. Nažalost, i u ovom slučaju ponavlja se činjenica da primarni izvori, arhivski dokumenti, nisu u dovoljnoj mjeri sačuvani ili dostupni.

Iako to u *Sadržaju* možda nije uočljivo na prvi pogled, knjiga je u biti strukturirana od pet glavnih sadržajnih dijelova te pri kraju znanstvene opreme u vidu popisa doista obilato korištenih kratica i pokrata, te popisa korištenih izvora, literature i ilustracija, odnosno fotografija po svakom pojedinom poglavlju.

Priču o 145 godina organiziranog planinarstva na području hrvatskog dijela Istre, koje se proteže na područje današnje Istarske i Primorsko-goranske županije, u cjelovitom *Povijesnom pregledu* dinamično, živahnim stilom i sa zanimljivim osobnim komentarima otvara Vladimir Rojnić. Tu dugu povijest koja se odvijala kroz četiri državna razdoblja autor opisuje kroz sedam potpoglavlja znakovitih naslova, koja odmah upućuju na promjenjiv ritam razvoja, uspone i poteškoće, promjene društvenog konteksta i pogled prema budućem razvoju („Zora na Učki”, „Aristokratsko doba”, „Zastoj između dva svjetska rata”, „Na krilima radničkih sindikata i opatijskog turizma”, „Procvat na prijelazu tisućljeća”, „Do pandemije Covid-19 i preko nje”, „Ususret stoljeću i pol”). Razvoj planinarstva iscrpno prati kroz sve njegove segmente, djelovanje društava, organizaciju izleta, označavanje i uređivanje staza i obilaznica, vođenje planinarskih objekata, kartografiju, popularizaciju planinarstva, planinarsko spisateljstvo, organizaciju planinarskih škola, ali i kroz tragične događaje i gubitke života planinara i ljudi koji su im pomagali. Pretplaninarsko razdoblje u Istri, kako autor naziva prošlo vrijeme kad još nisu djelovala organizirana društva, evocira se kroz putopisne i druge zapise o istarskim planinama. Među njima najznačajniji je opis noćnog pohoda skupine Riječana od Vele Učke do Vojaka, koji je odvjetnik Avelin Čepulić stariji, i sam sudionik, objavio u zagrebačkom *Nevenu* 1852. godine pod naslovom „Zora na Učki”, a što je istovremeno prvi potpuno planinarski putopis u hrvatskoj književnosti. Razdoblje organiziranog planinarstva započinje osnivanjem prvog planinarskog društva u Istri Società Alpina dell'Istria u Pazinu 25. 11. 1876. godine na inicijativu labinskog odvjetnika i planinara Antonija Scampicchija. Društvo djeluje do 1885. godine, kada je pripojeno tršćanskom društvu Società Alpina delle Giulie. Planinarstvo, izletničke i turističke inicijative i organizacije vezane uz potrebe aristokratskog, ali dodajmo i ne samo aristokratskog, turizma dalje se razvijaju na području Liburnije, u Opatiji, kada se gradi i prva planinarska infrastruktura, putovi i staze na Veprinac i Učku, sklonište na Poklonu i kula na Vojaku. U Pazinu se početkom 20. stoljeća osnivaju nova društva, hrvatsko-slovensko Istarsko planinarsko društvo kao podružnica Slovenskog planinskog društva iz Ljubljane 1906. godine te talijansko Società

Escursionisti Istriani Monte Maggiore 1909. godine. Prvo, vezano uz pazinsku gimnaziju, vjerojatno djeluje do 1918. godine, a drugo, brojno i vrlo aktivno, do 1920. godine. U razdoblju između dva svjetska rata zbog fašističkih zabrana u istarskim planinama i spiljama bilježi se aktivnost samo talijanskih društava iz Trsta i Rijeke, prije svega riječkog društva Club Alpino Fiumano na području Učke i istočne Čičarije. Ono upravlja svim dotadašnjim planinarskim objektima, a 1934. godine otvara i novu planinarsku kuću na Veprinačkoj cesti. Iz tog razdoblja kao vrijedni izvori ostali su planinarski vodiči najistaknutijeg člana tog društva i planinarskog pisca Guida Depolija iz 1913. i 1915. godine te povijesno gradivo o društvu koje se čuva u Zajednici Talijana Rijeka. Od posebnih osoba iz tog razdoblja osvjetljen je i lik opskrbnika planinarske kuće na Poklonu Antona Adrianija, koji je zbog suradnje s partizanima zajedno sa suprugom strijeljan 1944. godine, a kuća zapaljena. Predočeni su i fragmentarni izvori o planinarskim izletima istarskih Hrvata na Orljak i Učku iz osobnog arhiva matuljskog kroničara Ive Matušića. S jugoslavenske strane granice od 1929. do 1935. godine u Kastvu je djelovala mala podružnica HPD-a „Učka”. U međuratnom razdoblju valoriziraju se prirodne posebnosti istarskih krajolika, 1925. godine nakon obavljenih speleoloških istraživanja jama kod Rašpora postala je svjetski poznata, a od 1931. godine razvija se alpinizam u Veloj Dragi. U ratnom razdoblju istarske planine skrivaju partizanske putove i staze, bolnice i logistiku.

Nakon rata 1950-ih godina započinje razdoblje postupnog sve intenzivnijeg razvoja, pokretanja društava i popularizacije planinarstva. U kronološkom slijedu autor prikazuje razvoj događaja, osnivanje društava i njihov doprinos ukupnom istarskom planinarstvu, njihovo povezivanje i zajedničko djelovanje, suradnju s riječkim, slovenskim i talijanskim planinarima, ne samo u organizaciji izleta, manifestacija i susreta te otvaranju planinarskih putova već i čuvanju i objavljivanju dokumentarnih izvora.

Prvo društvo osnovano je 1950. godine u Raši, bilo je to Planinarsko društvo (dalje PD) „Rudar”, koje desetak godina djeluje uz potporu, ali i u funkciji Istarskih ugljenokopa Raša. Njegova speleološka sekcija sudjelovala je kod istražnih radova u rudniku, društvo je imalo uređeno penjalište i planinarski dom, koje su nakon njegova gašenja preuzeli labinski izviđači, unutar kojih su se odgajale nove generacije planinara tog kraja. Pedesetih godina zabilježeno je i djelovanje PD-a „Učka”, osnovanog u Juršićima (Svetvinčenat) 1950. godine, i PD-a „Istra”, osnovanog u Puli 1952. godine, ali nema značajnijih obavijesti o njihovom djelovanju.

Za razvoj istarskih društava i planinarstva općenito u razdoblju socijalizma, pokazat će se, značajnu poticajnu ulogu imala su poduzeća, unutar kojih su se organizacijski, financijski i sindikalno podržani osnivali kao sekcije i zatim osamostaljivali, zatim izviđačke, speleološke i druge srodne organizacije i, posebno značajno, jaka društva iz drugih sredina koje autor smatra mentorima suvremenog istarskog planinarstva. Među njima, danas najstarije aktivno društvo u Istri, PD „Opatija”, osnovano također 1950. godine na tradiciji već puno ranije

dosegnuta turističkog i planinarskog razvoja, uza sva svoja dostignuća i uspjehe kroz sedamdeset godina djelovanja svojim je kontinuiranim aktivnostima na Učki pozitivno utjecalo i na druga istarska društva. PD „Kamenjak” iz Rijeke osniva sekcije po Istri koje su nakon nekog vremena prerastale u samostalna društva. Među riječkim društvima koja stalno djeluju na području Istre pogotovo u trasiranju i označavanju staza bilo je i PD „Torpedo”. Na području Istre bilo je vrlo aktivno PD „Željezničar” iz Zagreba, koje 1976. godine otvara Istarski planinarski put „Labinska republika”, što je bio presudan planinarski događaj. Posebna zasluga pripada Josipu Sakomanu kao inicijatoru, autoru i glavnom organizatoru obilaznice, koji sljedećih trideset godina uz pomoć drugih planinara sustavno vodi sve aktivnosti oko popularizacije i održavanja obilaznice.

U središnjoj Istri nakon osnivanja prvog istarskog društva bilježi se diskontinuitet u razvoju planinarstva. U Pazinu je do 1975. godine, kada se interes okrenuo prema speleologiji, djelovalo PD „Planik”, osnovano 1953. godine u Čepiću, od 1954. sa sjedištem u Pazinu. Planinarstvo se opet budi krajem 1970-ih izletničkim aktivnostima Službe odmora i rekreacije tvornice „Pazinka”, iz njih osnivanjem Planinarske sekcije „Pazinka” PD-a „Kamenjak” iz Rijeke 1980. da bi 1981. godine bilo osnovano samostalno društvo istog imena. To društvo s brojnim članstvom i uz izdašnu pomoć istoimene tvornice vrlo uspješno djeluje 1980-ih podržavajući osnivanje drugih društava i sudjelovanja u zajedničkim akcijama. U Puli je grupa entuzijasta, studenata povratnika i doseljenika iz Zagreba i Rijeke prenoseći svoja dotadašnja, pogotovo alpinistička, iskustva i znanja osnovala 1982. godine PD „Glas Istre”, razvila brojne i raznorodne sekcije i aktivnosti, organizirala zapažene alpinističke uspone na najviše svjetske vrhove, edukacijske aktivnosti za planinare, vodiče i alpiniste, općenito okupljala alpiniste i vodiče iz većeg dijela Istre. U sjeverozapadnom dijelu Istre planinarenje od 1983. godine, kad je u Umagu osnovano, vrlo aktivno popularizira PD/HPD „Planik”, osnivajući i podružnice u Bujama, Novigradu, Poreču i Buzetu. Nakon što je iz PD-a „Opatija” 1984. godine odvojen dio članstva i osnovano PD „Orljak”, iz razdoblja *radničkog planinarstva* Istra izlazi s pet i danas aktivnih društava. Tih godina razvija se suradnja sa slovenskim i talijanskim društvima, a u drugoj polovici 1980-ih godina djeluje neformalni Koordinacioni planinarski odbor za Istru, osnovan od više društava s različitih strana tadašnje državne i republičkih granica s ciljem usklađivanja aktivnosti, kao svojevrsna preteča regionalnog saveza. Općenito, osamdesete i devedesete godine prošlog stoljeća, osim razdoblja Domovinskog rata, kada je većina aktivnosti bila prekinuta, bile su vrijeme intenzivna razvoja planinarstva u Istri.

Nakon rata oživljavaju aktivnosti postojećih društava, a osnivaju se i nova društva (PD „Skitaci” Labin, u međuvremenu ugašeno PD „Kastav” Kastav, zatim PD „Lisina” Matulji i PD „Knezgrad” Lovran), vrlo aktivna i uspješna u svojim sredinama. Prijelaz stoljeća i novo tisućljeće donijelo je potpuni procvat i punu afirmaciju istarskog planinarstva u svim njegovim segmentima na regionalnoj i nacionalnoj razini, kako autor navodi, *eksploziju* planinarskih i srodnih ak-

tivnosti, *zlatne godine* istarskog alpinizma i afirmaciju sportskog penjanja i speleologije, također osnivanje najmlađe skupine društava, PD „Montero” Rovinj, PD „Elektroistra” Pula i PD „Ćićarija” Buje, koja unose promjene u organizaciju izletničkih aktivnosti. Prvi popis planinarskih putova izrađen je 1995. godine, kada je dogovoreno razgraničenje planinarskih putova po društvima. Značajan i poticajan događaj bilo je donošenje Zakona o proglašenju Učke parkom prirode i osnivanje Javne ustanove „Park prirode Učka” 1999. godine kao velika pomoć planinarima u održavanju putova i organizaciji aktivnosti. Gradi se suradnička mreža i organizacijski ustroj međusobno povezanih planinarskih i srodnih ustanova koji istarsko planinarstvo dižu na značajno višu razinu. Krovna udruga istarskog planinarstva, Istarski planinarski savez, nakon nekoliko pokušaja osnovan je u lipnju 2001. godine u Pazinu, a od 2006. sjedište mu je u Puli. Osnivači su bili društva „Planik” Umag, „Glas Istre” Pula i „Pazinka” Pazin. Danas Savez broji jedanaest punopravnih članica s 1600 planinara i pridruženim društvima s područja Liburnije. Iste godine osniva se i Gorska služba spašavanja (kasnije HGSS) Hrvatskog planinarskog saveza Stanica Pula, koja pruža stručnu i logističku pomoć planinarskim aktivnostima, a 2013. Stanica planinarskih vodiča „Istra”. Zbog problema u upravljanju Istarskim planinarskim putem „Labinska republika” i odgađanja njegova preuzimanja od strane istarskih društava on je službeno zatvoren 1998. godine. Nakon godina pripreme novi Istarski planinarski put svečano je otvoren u Bujama 2006. godine, njegov osnivač je Savez, trasu održavaju društva članice. Markiraju se i otvaraju nove staze i putovi, sudjeluje se u ekološkim akcijama, pokreću nove manifestacije, bogata je i raznovrsna izdavačka i kartografska djelatnost, koriste se novi oblici djelovanja i komunikacije, intenziviraju edukacijske aktivnosti i planinarske škole. Nakon obilježavanja 140. obljetnice organiziranog planinarstva 2016. godine, taj intenzivni razvoj nastavlja se sve dok nije prekinut pandemijom koronavirusa 2020. godine, zatvaranjem i ograničenjima. Društva na različite načine prilagođavaju svoj rad epidemiološkim mjerama, boravak u prirodi pod novim uvjetima postaje izazov, ali zbog prisutnosti bolesti još veća potreba. Tijekom 2021. godine aktivnosti su već izraženije, planinari su se vratili stazama, pa makar i u manjim skupinama, obiteljskim obilascima ili individualnim pothvatima. Povijesni pregled završava nizanjem najvažnijih brojčanih pokazatelja suvremenog planinarstva u Istri, njegovih institucija, članstva, pohoda, staza i objekata. Na početku novog stoljeća i pol stoji zaključak i pouka da su razdoblja uspona uvijek bila vezana uz dobru suradnju i zajedništvo planinarskih udruga na regionalnoj i nacionalnoj razini, što je onda podržavala i lokalna zajednica.

Drugi dio knjige čini sedamnaest samostalnih manjih poglavlja različitih autora u kojima su, prateći kronologiju osnivanja, detaljnije predstavljene aktivnosti i činjenice iz institucionalne povijesti aktivnih planinarskih društava i službi članica Saveza iz njihove perspektive („Opatija” Opatija, „Pazinka” Pazin, „Glas Istre” Pula, „Planik” Umag, „Orljak” Opatija, „Skitaci” Labin, „Lisina” Matulji, „Knezgrad” Lovran, Hrvatska gorska služba spašavanja Stanica Istra i djelovanje Istrana u HGSS-ovoj Stanici Rijeka, „Montero” Rovinj, „Elek-

troistra” Pula, „Ćićarija” Buje) kao i sam Istarski planinarski savez. Posebnim poglavljima prikazane su sustavne i standardizirane aktivnosti na području visokogorskog planinarstva i planinarskog skijanja, koje se posljednjih godina intenzivnije razvijaju. Radi se o najnaprednijim i kompleksnim planinarskim aktivnostima povezanim s rizicima pa Savez pokreće Komisiju za visokogorsko planinarenje i planinarsko skijanje, koja organizira programe edukacije i osposobljavanja. Poglavlja su popraćena popisima predsjednika i tajnika, tabličnim i grafičkim pregledima, popisima najvećih postignuća i manifestacija, članova pojedinih službi, priznanja i slično. Na početku, prije svih aktivnih sastavnica suvremenog planinarstva u Istri, osvjetljeno je djelovanje jednog povijesnog društva, prvog poslijeratnog u Istri PD-a „Rudar” Raša reminiscencijom na susret Vladimira Rojnića s jednim od dva živa člana tog društva Josipom Bepijem Kokotom u svibnju 2021. godine. Na tom emotivnom *satu planinarske povijesti* osvježeno je sjećanje na to po mnogočemu posebno i u nacionalnim okvirima uspješno društvo i njegove članove, alpiniste i speleologe, *špiljare*, uglavnom radnike ugljenokopa i učenike majstorskih škola.

Humanistička i povijesna inspiracija uredništva naročito je došla do izražaja u trećem dijelu monografije – poglavlju „Dodatci”, koji priložima različitog žanra, izborom iz planinarske bibliografije, planinarskih dnevnika, upisnih knjiga, novinskih članaka, fotografija, opisa arheoloških nalaza, u cjelini literarno zanimljivih i slikovitih zapisa, ilustriraju baštinu opisanu u prethodnim poglavljima kroz činjenice. Ta raznorodnost pogotovo se odnosi na potpoglavlje „Na istarskim planinama“ s tekstovima i slikama, crticama koje je izabrao Vladimir Rojnić. Unutar njega, ali i u drugim potpoglavljima posebno su začudna subjektivna svjedočanstva poput osobnih eseja, intimnih promišljanja i opisa osjetljivih doživljaja planinara („Ćićarija, mjesta kojima se uvijek rado vraćam” autora Enesa Seferagića – Enkija, „Ako nekome manjka samopouzdanja...” iz knjige *Planinarenje na slijepo* Feruča Lazarića), autobiografske poezije speleologa Drage Opašića Billyja, osobnih zapisa pojedinaca koji poniru duboko ispod činjenica i vidljivog, gotovo do psihologije i filozofije planinarenja. Oni podsjećaju da hodanje, promatranje i osluškivanje prirode nemaju samo rekreativnu i sportsku dimenziju, nego da čovjeka snaže i mentalno i duhovno. U ovom poglavlju objavljeno je i dvojezično „Sjećanje na Josipa Sakomana i prvobitni Istarski planinarski put” („Ricordi su Josip Sakoman ed IPP primitivo”) planinarskog pisca, urednika talijanskog vodiča Istarskog planinarskog puta „Labinska republika” i autora planinarske karte „Ćićarija 1:75000” Ettorea Tomasija. O neriješenom pitanju planinskih graničnih prijelaza i kako se ono odražava na život planinara slikovito piše Vladimir Rojnić u članku „Planinski granični prijelazi na čekanju”.

Kao vrlo korisno pomagalo u brzom i lakšem kretanju kroz sve referentne događaje i činjenice u proteklih stoljeće i pol opisane u prethodnim poglavljima služi opsežna „Kronika istarskog planinarstva” kao posebno poglavlje (autor Vladimir Rojnić). Ona sadrži i mnogo više detalja i podataka, precizira sve veli-

ke i male događaje, organizacije, osobe, izdanja, kontekstualne činjenice koje su se odražavale na kretanje i život u planinama, među njima i one koje nisu stale u tekstove, barem ne u punoj informaciji.

Na kraju izdanja u „Tabličnim priložima” sumirani su i istaknuti pojedinačni uspjesi i dostignuća istarskih planinara te njihovih društava i organizacija, bilo da se radi o dosegnutom stupnju usavršavanja i planinarskih zvanja (Planinarski vodiči HPS-a s važećom licencom i ostali, Markacisti HPS-a), o dobitim priznanjima od lokalne do nacionalne razine (Priznanja Hrvatskog planinarskog saveza i prethodnika, Priznanja dodijeljena HGSS-ovoj stanici Istra, Nagrade sportske zajednice Istarske županije, Priznanja Istarskog planinarskog saveza) ili o zaokruženim planinarskim pothvatima, kako istarskih planinara na Hrvatskoj planinarskoj obilaznici tako i planinara iz raznih područja na istarskim obilaznicama (Popis istarskih obilaznika Hrvatske planinarske obilaznice, Popis obilaznika Istarskog planinarskog puta, Popis obilaznika Lisinskog puta, Popis obilaznika Opatijske planinarske obilaznice).

Knjiga je kvalitetno i lijepo grafički uređena, poglavlja bogato opremljena ilustracijama i fotografijama s citiranim izvorima. Dodatno ju krasi fotografije planinarskih motiva, planinara u pohodima kao i cvjetnih motiva, koje kao vinjetice ispunjavaju međuprostore između poglavlja.

Fotografije na naslovnici i zadnjoj korici prikazuju prizore izleta na Orljak 2021. godine i alpinističkog pothvata članova istarskih društava na Lyskammu 2015. godine, povezujući različite ciljeve, motivacije, vrste i ljepotu planinarskih aktivnosti. Lokalno i zavičajno, vječna Učka, kao prvo okruženje koje privlači planinama iz kojeg se strema dalje ka dalekim visokim vrhovima i univerzalnim ciljevima, motiv je pjesme svojevrstne posvete istarskim planinarima *Želini mladost prez zidi i kunfini...* (V. R.) na samom početku knjige. Planinama kao raskošnim riznicama čuda koje čekaju posvećen je citat na zadnjoj korici.

Monografija je vrijedan izvor za različita tematska i povijesna istraživanja, prije svega za lokalnu, nacionalnu i opću povijest planinarstva, ali i za zavičajnu povijest, povijest društava i organizacija, sporta i turizma. Za istaknuti je koliko uredništvo cijeni i otkriva čitatelju vrijednost planinarskog spisateljstva, koje je dobilo mnogo prostora u knjizi. Neupućene ono doista može iznenaditi svojom raznovrsnošću pa i produktivnošću. Nesumnjivo, jedan od ciljeva ove monografije jest da se ono razvija i dalje, da se potakne istarska planinarska društva da nakon prostora u ovoj monografiji i prilike koju su dobila prikažu odvojeno svoj dosadašnji razvoj, nastave samostalno dalje istraživati i objavljivati svoje povjesnice. Ovo obljetničko planinarsko izdanje u potpunosti je ostvarilo svoju svrhu, u punoj mjeri prikazalo bogatu baštinu u kojoj sadašnja generacija istarskih planinara očigledno nalazi snažan motiv za buduće djelovanje i odgoj novih generacija zaljubljenika u planine.